

MENNESKEHANDEL OG PROSTITUTION*

AF TEMALEDER, CAND. JUR. NELL RASMUSSEN

*Within the European Union, trafficking in human beings is closely related to prostitution and the sex industry. Some groups in Swedish society expect that the criminalisation of the purchase of sexual services, enacted in Sweden in 1999, will prevent trafficking in human beings. This article discusses the Swedish legislation and the extent to which it can be expected to prevent prostitution. The Swedes are eager to export their response to the problem of prostitution while the other Nordic countries appear somewhat sceptical.***

Menneskehandel er blevet big business for den internationale organiserede kriminalitet i Europa. Europol¹ anslår, at menneskehandel nu er den tredje mest profitable illegale virksomhed på verdensplan med en årlig profit på mellem 7 og 9 milliarder dollars – kun overgået af narkotikahandel og handel med håndvåben. Globaliseringen har medført, at muligheden for at søge lykken – eller for bare at kunne forsørge sig selv eller sin familie – ved immigration til rigere dele af verden åbner sig for mange fattige mennesker. Grænserne til de rige lande åbner sig desværre ikke, slet ikke EU's ydre grænser. Den stramme europæiske immigrationspolitik medvirker derimod til at åbne mulighederne for menneskehandlere. Når der er stor efterspørgsel efter arbejdskraft til såkaldt "3 d arbejde" (dirty, dangerous and degrading) i f. eks. landbrug, byggeri, rengøring og sexindustri i Vesteuropa, og der er et stort udbud af billig og villig arbejdskraft i Øst- og Sydøsteuropa – men stærke barrierer mellem udbud og efterspørgsel – opstår der et marked for illegale menneskehandlere, der uden stor opdagelsesrisiko kan lukrere på at skabe forbindelsen mellem de to parter. Tvang, svig og grov udnyttelse er karakteristika ved menneskehandel i destinationslandene. Derfor har en ekspertgruppe, nedsat af EU Kommissionen², udarbejdet en menneneskerettighedsbaseret handlingsplan, som retter sig såvel mod oprindelses-, transit- og destinationslande og vil komme til at omfatte både anbefalinger om forebyggelse, om beskyttelse af personer, som har været udsat for menneskehandel, og om retsforfølgning af menneskehandlere.

I EU landene har handel med kvinder til prostitution og til sexindustrien været den dominerende form for menneskehandel i de senere år. International Organization for Migration (IOM) anslog i 2000, at 250.000 kvinder og børn blev handlet

* Indlæg på Nordisk Kriminalistmøde i Helsingfors, den 11. juni 2004.

** Title in English: *Human Trafficking and Prostitution*. Original in Danish.

til prostitution i Vesteuropa³. International Labour Organization (ILO) anslog for nylig, at 70-75 % af menneskehandlen til EU lande i dag er handel med kvinder og børn til prostitution og sexindustrien, og de øvrige 25-30 % er arbejdskraft til forskellige grå arbejdsmarkeder⁴. I EU generelt – og i EU Kommissionens ekspertgruppe om menneskehandel, som jeg deltager i – taler man imidlertid helt overvejende om menneskehandel generelt og finder det væsentligt at adskille menneskehandel fra enhver debat om handel med kvinder til prostitution.

Det er dog vanskeligt at hævde, at handel med kvinder til prostitution ikke er central i forståelsen af menneskehandel, når $\frac{3}{4}$ af handlen til Europa anslås at være kvindehandel til prostitution. Der er ingen tvivl om, at såvel menneskehandel generelt som handel med kvinder er en kriminalitetsform, som er i stærk vækst og vil være i fokus i de kommende år i internationalt politisamarbejde.

Hvor man i europæiske fora helst ikke taler om kvindehandel, taler man i Norden derimod næsten kun – og i Danmark udelukkende – om menneskehandel som kvindehandel til prostitution. Den danske regering har således i 2002 udgivet en Handlingsplan til bekæmpelse af handel med kvinder. Dermed er bekæmpelse af prostitution blevet det centrale element i bekæmpelsen af menneskehandel. Kvinder, som kommer til Danmark som prostituerede, anses som handlede i medierne og af dem som skal beskytte kvinderne iflg. handlingsplanen, skønt de fleste efter politiets opfattelse er migranter, som kommer på eget initiativ.

Opmærksomheden på menneskehandel opstod i Danmark omkring samme tid som Sveriges kriminalisering af køb af seksuelle ydelser i 1999. Forbud mod mænds køb seksuelle ydelser er siden blevet et mantra for en alliance af meget aktive kristne og feministiske organisationer. Et forbud er en enkel løsning, som forventes at gøre ende på den danske holdning til prostitution og at stoppe efterspørgslen efter seksuelle ydelser og udrydde både prostitution og menneskehandel.

Mit arbejde med prostitution på et Videns- og Formidlingscenter under det danske Socialministerium har bl. a. til formål at begrænse udbredelsen af prostitution, fordi prostituerede kvinder og mænd er socialt meget udsatte og marginaliserede grupper. Dette har vi desværre alt for rigelig dokumentation for⁵. Derfor kan jeg ganske tilslutte mig formålet – at begrænse prostitution – med den svenske sexkøbslov. Derimod tvivler jeg meget stærkt på, at kriminalisering er det rigtige og ønskelige middel til at nå dette mål.

I Sverige har man taget en meget bred international politisk formulering om, at prostitution er vold mod kvinder – som netop er så bred, fordi den er international – og gjort den til national strafferet. Det er betænkeligt. En konkret vurdering af handlingens skadelige karakter må ligge til grund for vurderingen af dens strafværdighed. Det er at strække voldsbegrebet meget længere, end det giver mening, at sige, at en mand skal straffes for vold for at have samleje med en kvinde mod den

betaling, som kvinden søger at opnå. Forudsat, at der er tale om to voksne, habile parter⁶. Selv om fysiske, psykiske og følelsesmæssige skader er følger for kvinder og mænd i prostitution, er det vanskeligt at hævde, at den enkelte mand påfører den prostituerede denne skade som kunde. Der er tale om meget mere komplicerede årsagsforhold, som man ikke strafferetligt kan gøre den enkelte mand ansvarlig for.

Omvendt betyder det at se prostitution som vold mod kvinder, at man frakender en kvinde – som under konkrete vanskelige omstændigheder vælger at tjene penge ved prostitution – enhver evne og ret til at foretage et sådant valg; selv om det kan være særdeles rationelt ud fra hendes livssituation. En sådan total offergørelse og frakendelse af habilitet og autonomi fastholder kvinder i en situation, hvor den strafferetlige beskyttelse ikke tager sigter på at beskytte mod overgreb, men bliver en fortsættelse af tidligere tiders patriarkalske beskyttelse af kvinders dyd og svaghed og mod deres egen uforstandighed.

Vi er mange, der har efterlyst en evaluering af den svenske kriminaliserings tilsigtede og mulige utilsigtede virkninger, men det synes der ikke at være politisk stemning for. Det er beklageligt, for meldingerne om kriminaliseringens virkninger er meget forskellige, afhængig af, om man taler med politiet eller med socialarbejdere i prostitutionsmiljøer. De er forskellige, afhængig af, om man taler med politiet i Stockholm eller i Malmø. Og svenske opsøgende socialarbejdere, vi har kontakt med, taler om vanskelighederne med at nå de prostituerede, som har forladt gaden og er gået på internettet, og om den øgede vold mod de prostituerede, som er tilbage på gaden. At ca. 300 kvinder⁷ over en næsten femårig periode har forladt gadeprostitutionen, kan lige så vel skyldes frafald ved almindeligt ophør, som være en følge af kriminaliseringen. Og det kan skyldes, at kvinderne er søgt over i prostitution, hvor kontakten skabes på internettet eller mobiltelefon. I Danmark er gadeprostitutionen også faldende overalt, fordi kvinderne og kunderne skaber kontakt via mobiltelefon. Det fald i antallet af prostituerede, som er rapporteret i perioden 1998-2003, drejer sig kun om den synlige prostitution på gaden (ca. 1/4 af prostitutionen), men siger intet om et reelt fald i antallet af prostituerede i Sverige.

70 % af befolkningen i Sverige var positive over for kriminaliseringen af sexkøb, og ca. 80 % støtter loven nu. I Danmark er holdningen til dette spørgsmål den modsatte. En holdningsundersøgelse foretaget for Justitsministeriet i 2001 viste, at 67 % af befolkningen, og 81 % af mændene, var imod at kriminalisere sexkøb. Senere meningsmålinger viser samme tendenser.

Trods de markante holdningsforskelle mellem Sverige og Danmark er det meget interessant at se, at præcis den samme andel af mænd – 13-14 % – i de to lande har købt sex hos en prostitueret i deres land eller udenlands mindst en gang i deres liv. Man skulle tro, at når svenske mænd i så høj grad slutter op bag, at sexkøb skal være strafbart, skulle andelen af mænd, der havde købt sex, være faldet og være

meget lavere i Sverige end i Danmark. En lille ny norsk undersøgelse blandt mænd, som køber sex, viser ganske vist, at nogle mænd, som selv købte sex, alligevel var positive over for et forbud mod sexkøb⁸. Det er jo ikke ukendt, at der ikke altid er overensstemmelse mellem folks moral og deres adfærd, så det kan naturligvis også være en forklaring i Sverige. Men man må alligevel undre sig over sammenfaldet af kundeandele i Sverige og Danmark, den meget forskellige samfundsmæssige accept af prostitution taget i betragtning. Måske kan dette faktum også være et tegn på, at lovens normative effekt ikke er så stærk som antaget.

Det svenske Rikskriminalpoliti hævder⁹, at kriminaliseringen har betydet, at der ikke længere er udenlandske kvinder i prostitution på gaden – og at kvindehandelen til Sverige (næsten) er stoppet. Det lyder ganske sandsynligt, for kriminaliseringen signalerer til menneskehandlere og -smuglere, at der næppe er megen profit i at sende kvinder i prostitution i Sverige.

Her er vi måske ved et helt centralt punkt. De registrerede ændringer i prostitutionen siden kriminaliseringen kan være udtryk for, at prostitutionen har fundet nye og mindre synlige former, og at en del sexkøb er flyttet fra Sverige. I hvert tilfælde fortæller de prostituerede kvinder, vi kender i Helsingør og i København, at der er sket en mærkbar stigning af antallet af svenske kunder. Og svenske mænd rejser jo også i andre lande, hvor prostitution er lovlig. Der er ingen tvivl om, at menneskehandlere sender kvinder til Danmark eller Tyskland til prostitution i stedet for Sverige.

Så man kan sige, at kriminaliseringen af køb af seksuelle ydelser måske har betydet, at det er lykkedes at holde Sverige ren på overfalden, og at nogle sexkøb og menneskehandel er flyttet til nabolandene og udlandet i øvrigt. ”Det er ikke vores problem, og det kan vi ikke tage os af,” sagde en højtstående svensk embedskvinde inden for ligestillingsområdet for nylig. Budskabet var, at hvis I ikke gør som Sverige, må I selv tage følgerne. Og det er jo isoleret set korrekt. Men det er vidner ikke om stor forståelse for nødvendigheden af regionalt og internationalt samarbejde mod menneskehandel, uanset positioner. Og det er nok også udtryk for, at den strafferetlige og retspolitiske diskurs om kriminaliseringen af køb af seksuelle ydelser slet ikke ses som den centrale.

Med forbuddet mod køb af seksuelle ydelser startede Sverige den anden store nordiske sædelighedsfejde. Den første store nordiske krig om seksualmoralen rasede som bekendt i 1880'erne. Forfattere og andre intellektuelle var enten bekymrede eller så nye muligheder for forholdet mellem kønnene i et samfund med store forandringer som følge af industrialiseringens og modernitetens udfordringer til de eksisterende kønsroller og den herskende moral. Der var tale om en fejde, fordi tonen i debatten til tider var ganske rå og medvirkede til at skabe deciderede fjendskaber, bl. a. mellem Georg Brandes og Bjørnstjerne Bjørnson.

Situationen i Norden i dag har lighedspunkter med tiden omkring den første sædelighedsfejde. Det globale videnssamfunds indtog og industrialiseringens afvikling har rystet det moderne samfund og dets værdier. I stedet for at frisætte sex til en ny og fri seksualmoral førte den seksuelle frigørelse i 1960erne og -70erne til en frisættelse af sex til et marked uden moral. Dette har medført en pornificering af det offentlige rum og i medier, som mange kvinder har følt sig krænket af, og som de i lighed med prostitution har betragtet som patriarkalsk vold mod kvinder.

Hvor Norden igennem en årrække havde en nogenlunde ens forståelse af prostitution som både et socialt og kønspolitisk problem, der skulle begrænses gennem aktive sociale og kønspolitiske tiltag, rejser svenske politikere og embedsfolk nu rundt i Norden og de baltiske lande og advokerer for "den svenske model" ved møder for lokale politikere og fagfolk – med en retorik, som slet ikke indeholder overvejelser og krav om en aktiv social indsats for prostituerede kvinder og mænd, og som kønspolitisk kun handler om en indsats for at få straffet prostitutionskunder.

Det svenske forbud mod sexkøb er blevet et led i en kulturkamp, og kriminaliseringen er blevet målet i sig selv og symbol på en moralsk sejr i denne kamp. Rationelle og traditionelle strafferetlige overvejelser og krav for at anvende straf har fået ringe vægt i denne situation.

Det finske parlament har i første omgang udskudt en beslutning om en eventuel kriminalisering af køb af seksuelle ydelser. Og vi kender endnu ikke den norske arbejdsgruppes analyser og vurderinger i forhold til spørgsmålet¹⁰. Det danske Socialministerium forventes i løbet af i år at fremkomme med en handlingsplan med forslag et bredt spekter af indsatser mod prostitution, dog ikke med forslag om at kriminalisere prostitutionskunder¹¹.

Men uanset diverse eksperters redegørelser og begrundede anbefalinger er der næppe tvivl om, at den anden nordiske sædelighedsfejde vil rase videre i medierne og blandt lobbyister og politikere.

Noter:

- ¹ Steve Harvey, Europol, at meeting of the EU Ekspert group of the EØU Kommission on trafficking in human beings.
- ² Commission Decision of 25 March 2003, Setting up of a consultative group, to be known as Expert Group on Trafficking in Human Beings.
- ³ IOM annual report 2000.
- ⁴ Roger Plant, ILO at meeting of the EU Ekspert group of the EØU Kommission on trafficking in human beings.
- ⁵ Se senest, Heindorf og Lautrup: Mandlig prostitution 2003. (2003, København). . Christensen og Barlach: Kvinder på massageklinik. (2004, København.).

- ⁶ I Danmark som i øvrige EU lande er køb af seksuelle ydelser fra en person under 18 år strafbart (strfl. § 223 a).
- ⁷ Socialstyrelsen. Kännedom om prostitution 2003, SoS-rapport-03..
- ⁸ Kippe: Kjøper "Ekte Mannfolk" Sex? En Studie av 20 Menn, som kjøper Sexuelle Tjenster. 2004, Oslo.
- ⁹ Människohandel f"r sexuella ändamål. Lägesrapport 6, 1 januari-31 december 2003. RKP, KUT. Rapport 2004:2.
- ¹⁰ Efter dette oplæg er skrevet, er dette arbejde afsluttet, jf. Ulf Stridbecks artikel i dette nummer af NTFK.
- ¹¹ Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte har i efteråret 2004 afleveret en redegørelse til Socialministeriet til brug for ministerens handlingsplan, www.vfcudsatte.dk Ministerens oplæg er færdiggjort (februar 2005), men på grund af folketingsvalget den 8. februar 2005 er handlingsplanen ikke offentliggjort..

Adresse:

Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte

Suhmsgade 3

DK - 1125 København K